

2011) çevrilmiştir. **2.** *Mülûkû'l-müs-limîne'l-mu'âşırîn ve düvelühüm* (Kahire 1352/1933). Çağdaş müslüman hükümdarların hayat ve şahsiyetleriyle bu dönemde yapılan antlaşmalara ait 137 belgeyi içerir. **3.** *eş-Şevratü'l-ʿArabîyyetü'l-kübrâ* (I-III, Kahire 1933-1935). XX. yüzyıl başlarında Osmanlı yönetimine karşı başlatılan ayrılıkçı Arap isyanlarını ayrıntılı biçimde ele alan bir çalışmadır. **4.** *Esrârü's-şevratü'l-ʿArabîyyetü'l-kübrâ ve me'sâtü's-Şerîf Hüseyin* (Beyrut 1934). Osmanlı yönetimi altındaki Arap topraklarında Şerîf Hüseyin önderliğinde 1916'da başlayan Arap isyanı ve Şerîf Hüseyin'in faaliyetlerine dairdir. **5.** *Eyyâmü Bağdâd, Vaşfün şâmîlün li-nehđati'l-ʿIrâkı'l-ħadîş ve li-me'âlimihî'l-ħadîşe* (Kahire 1934). Müellifin özellikle Bağdat ziyareti esnasındaki gözlemleri ve modern Irak'ın oluşumuna dair bir çalışmadır. **6.** *Devletü'l-Yemen ve devletü Âli's-Su'ûd* (Kahire 1934). **7.** *Neş'etü'd-devleti'l-İslâmiyye (Fethu Cezîretü'l-ʿArab ve ħurübü'l-İslâm ve'l-İmbarâtüriyyetü'l-Fârisiyye)* (Kahire 1934). **8.** *Târîhu'l-İstîmârî'l-Fransî ve'l-İtâlî fi'l-bilâdi'l-ʿArab* (Kahire 1937). **9.** *Târîhu Mısrî's-siyâsî mine'l-ħamleti'l-Fransiyye seneti 1798 ilâ inhiyârî'l-melekiyye 1952* (Kahire 1959). **10.** *el-Cumhûriyyetü'l-ʿArabîyyetü'l-müttaħide* (Kahire 1959). Eserde Mısır ve Suriye arasında 1 Şubat 1958'de ilân edilen ve iki ülkenin siyasî olarak birleşmesiyle oluşturulan devletin kuruluşu ve ilk yılı ele alınmaktadır. Bu birlik 1961'de sona ermiştir. **11.** *Sîretü'l-İmâm eş-Şeyĥ Muhammed b. ʿAbdilvehhâb* (1960, baskı yeri yok). **12.** *Târîhu'd-devleti's-Su'ûdiyye* (I-III, Beyrut 1964). **13.** *eş-Şevratü min 23 Yulyu 1952 ilâ Oktober 1956* (Kahire 1959). 1950'li yıllarda Mısır'da meydana gelen darbeleri ele alan bir çalışmadır. **14.** *el-Ĥalîcü'l-ʿArabî fi târihihi's-siyâsî ve nehđatihi'l-ħadîşe* (Kahire, ts.). Körfez bölgesinin siyasî tarihine ve XX. yüzyıl başlarındaki durumuna dairdir. Müellifin diğer eserleri de şunlardır: *Târîhu'l-İslâmî's-siyâsî* (I-II, Kahire 1934-1937), *el-ʿUdvân (min 19 Oktober 1956 ħattâ evveli Febrayer 1958)* (Kahire 1959), *el-Yemen, târihuhu's-siyâsî münzû İstîklâlihî fi'l-ħarnî's-gâliši'l-ħicrî* (Kahire 1959), *el-Vaĥanü'l-ʿArabî* (Kahire 1960), *Fayşalü'l-ʿazîm (Neş'etühü, sîretühü, aĥlâkühü, bey'atühü, işlâĥatühü, ħiĥâbühü)* (Beyrut 1385 h.), *Şevratü'l-ʿArab fi'l-ħarnî'l-İşrîn, Ķāĥire* (Dârü'l-hilâl, ts.). Saîd'in yazdığı makalelerin büyük bir

kısmı *el-Muĥteĥat ve el-ʿİrfân* dergilerinde yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, I, 405-406; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 20-21; Münzir el-Mevsilî, *eş-Şihâfetü's-Sûriyye ve ricâlühâ*, Dimaşk 1418/1997, tür.yer.; M. İsâ Sâlihiyye, "Sa'îd, Emîn Muhammed Sa'îd", *Mv.AU*, XII, 560-563.

CENGİZ TOMAR

SAİD PAŞA, Diyarbakırlı

(1832-1891)

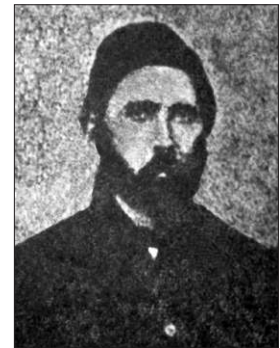
Şair, münşî ve devlet adamı.

Asıl adı Mehmed Said'dir. Diyarbakır'da doğdu; birçok şair ve devlet adamı yetiştirmiş olan köklü bir aileye mensuptur. Şair, münşî ve hattat Süleyman Nazif Efendi'nin (ö. 1832) oğlu, şair İbrâhim Cehdî Efendi'nin (ö. 1789) torunu, Süleyman Nazif ile Faik Âli Ozansoy'un babasıdır. Henüz çok küçükken babasını kaybetti ve sıkıntılar içinde tahsilini tamamladıktan sonra 1849'da Diyarbakır Tahrirat Kalemi'nde memurluğa başladı. Ardından sırasıyla Vilâyet Tahrirat başkâtipliğine, mektupçu muavinliğine, vilâyet mektupçuluğuna tayin edildi. 1872'de "mülkiye paşalığı" unvanı olan mîrimîranlık rütbesiyle Ma'mûretülâzîz, iki yıl sonra da Maraş mutasarrıflığına getirildi. Ayrıca Muş, Siirt ve Mardin mutasarrıflıklarında bulundu. Üçüncü defa tayin edildiği Mardin mutasarrıflığı sırasında vefat etti. Kabri Mardin'dedir. İdareci olarak dürüstlüğüyle tanınmış, görevlerindeki başarısı dolayısıyla kırk yıl kadar uzun bir süre Diyarbakır eyaletinin önde gelen bir yöneticisi olmuştur. Bu sebeple Dicle Üniversitesi ve Atatürk Kültür Merkezi iş birliğiyle Diyarbakır'da 26-27 Mart 2015 tarihinde Said Paşa ve Süleyman Nazif Sempozyumu düzenlenmiştir.

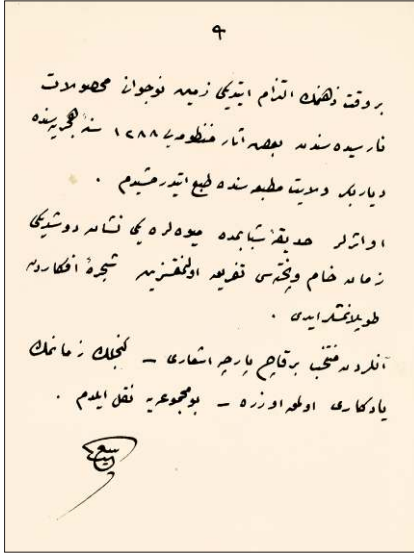
Resmî görevleri dışında tarih, edebiyat ve matematikle uğraşan Said Paşa'nın mürettep divançesinde hakîmane manzumeler dikkati çekmekte, dinî muhtevalı şiirleri ise tevhid, münâcât ve mi'râciyelerden meydana gelmektedir. Yaşadığı dönemde edebî temayüllerle yakından ilgilenmiş, belâğata dair olan *Mizânü'l-edeb*'inde divan şiirinin bazı taraflarını eleştirmiş, hatta bu eleştirilerinde delil olarak divan edebiyatının Fuzûlî, Nâbî, Nefî ve Nedîm gibi meşhur şairlerinden örnekler de vermiştir. Ali Emîrî Efendi, onun hakîmane üslûpla kaleme aldığı manzumelerini takdir ederken Fâik Reşad kendisini vasat bir şair olarak kabul eder ve şiirle fazla meşgul olmadığını, nesrinin nazmına gö

re daha kuvvetli sayıldığını, bu sebeple kendisine şairden çok münşî denmesinin daha uygun olacağını belirtmiştir. Esasen *Mizânü'l-edeb*'in hâtimesinde, Osmanlı ülkesinde şiir yazarların çokluğuna karşılık nesirle uğraşanların azlığı dolayısıyla nesirle meşgul olmayı tercih ettiğini söyler. Çeşitli antolojilere de alınan, "Müstakîm ol Hazret-i Allah utandırılmaz seni" mısrayla biten muhammesi meşhurdur.

Eserleri. **1.** *Divançe-i Eş'âr* (Diyarbakır 1288). Birkaç yazma nüshasına dayanarak Kenan Erdoğan tarafından yayımlanmıştır (*Diyarbakırlı Saîd Paşa Divânı*, Manisa 2004). **2.** *İlm-i Hesâb* (İstanbul 1288). **3.** *Tabsiratü'l-insân* (İstanbul 1289, 2. bs. 1307). Bazı ahlâkî konuları içeren eseri Eren Yavuz yeni harflerle yayımlanmıştır (*İnsana Tutulan Ayna*, İstanbul 2015). **4.** *Diyarbakır Tarihi* (1302/1885 tarihli *Diyarbakır Salnâmesi*'nin ikinci kısmıdır). **5.** *Mir'âtü'l-iber (Mufassal Târîh-i Ummî, I-IX, İstanbul 1304-1306)*. Yaratılıştan başlayan genel bir tarih kitabıdır. **6.** *Mizânü'l-edeb* (İstanbul 1305). İçerik ve düzen bakımından klasik bir belâğat kitabı olmakla beraber değerlendirmeler ve çeşitli konularda verilen örnekler açısından devrinin bakış açısını yansıtmaktadır. Da ha sonraki yıllarda konuyla ilgili bazı eserlere de örnek olan kitap üzerine Mahmut Fidancı (*Sa'id Paşa: Mizânü'l-Edeb*, 1986, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) ve Saliha Aydoğan tarafından birer yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış (*Sa'id Paşa Mizânü'l-edeb İnceleme-Metin-Dizin*, Ankara 2007, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), bu son çalışma yayımlanmıştır (İstanbul 2009). **7.** *Hulâsa-i Mantık* (İstanbul 1310, 1315). **8.** *Mir'ât-i Sıhhat* (Diyarbakır 1287). Antonin Bassou'dan Mehmed Zeki ile birlikte yaptığı bir çeviridir. **9.** *Nuhbetü'l-emsâl* (İstanbul 1289). Ahmed b. Muhammed el-Meydânî'nin Arapça darbmeselleri derlediği *Mecma'u'l-emsâl* adlı eserinden yapılmış seçmelerin tercüme ve şerhidir. **10.** *Kaside-i Nûniyye Tercü-*

Diyarbakırlı
Said Paşa

Diyarbakırlı Said Paşa'nın el yazısı ve imzası

mesi. Gazneliler devri şairlerinden Ebü'l-Feth el-Büstî'nin 'Uvnânü'l-hikem'inden ilk kırk beş beyitlik kısmın nazmen tercümesidir. Süleyman Nazif'in bir mukaddimeyle birlikte *Mahtil* dergisinde yayımlandığı tercüme (sy. XXVI [İstanbul 1340], s. 31-32; sy. XXVII [İstanbul 1341], s. 53-54) Mehmet Atalay, Arapça metniyle birlikte yeni harflerle neşretmiştir (bk. bibl.).

11. *Kasîde-i Bürde Tahmîsi*. Bûsîrî'nin meşhur kasidesi üzerine yapılan bu tahmîsi Vesile Albayrak Sak neşretmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Fâik Reşad, *Eslâf*, İstanbul 1312, II, 17-26; *Sicill-i Osmânî*, III, 49; *Osmanlı Müellifleri*, II, 241-244; Ali Emîrî Efendi, *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid* (haz. Galip Güner-Nurhan Güner), Ankara 2003, s. 29; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, III, 1608-1613; Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, Ankara 1997, II, 15-25; Nuran Balta, *Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Nazariyesi Geleneğinde Mizânü'l-Edeb'in Yeri* (yüksek lisans tezi, 2009), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Vedat Yeşilççek, "Edebiyatımızda Nazariyat Tartışmaları ve Mizânü'l-Edeb Adlı Eserin Bu Tartışmalardaki Yeri ve Önemi", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, III/2, Uşak 2010, s. 115-123; Kenan Erdoğan, "Klasik Mi'râciyyelerden Farklı Bir Mi'râciyye: Said Paşa ve Mi'râciyyesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 12, Erzurum 1999, s. 163-185; a.m.f., "Said Paşa Divanına Göre 19. Yüzyıl Divan Şiirinde Görülen Bazı Değişimler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 9, Konya 2001, s. 83-106; Mehmet Atalay, "Ebü'l-Feth el-Büstî'nin Kasîde-i Nûniyye'sinin Diyarbakırlı Said Paşa Tarafından Yapılan Türkçe Tercümesi", *Atatürk*

Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sy. 27 (2005), s. 145-154; İdris Kadioğlu, "Diyarbakırlı Said Paşa Divanı'ndaki Sırf Türkçe Şiirler ve Şairin Hikmetli Beyitlerinden Örnekler", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 1, Diyarbakır 2009, s. 1-13; a.m.f., "Said Paşa ve 'Tenezzüh' Şiiri", *Turkish Studies*, X/8 (2015), s. 53-68; Vesile Albayrak Sak, "Said Paşa'nın Kasîde-i Bürde Tahmîsi", a.e., VIII/9 (2013), s. 523-559; "Said Mehmed Paşa (Diyarbakırlı)", *TDEA*, VII, 430; "Said Paşa", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2007, VII, 454.

İDRİS KADIOĞLU

SAİDÂN, Ahmed Selim

(Ahmed Selim Seidân)

(1912-1991)

İslâm matematik tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Filistinli âlim.

1912 (veya 1914) yılında Filistin'in Safed şehrinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Safed'de yaptı, liseyi Kudüs'te okudu. Lisans eğitimini matematik alanında Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde tamamladı (1934). 1934-1948 yıllarında Kudüs'teki el-Külliyetü'r-Reşîdiyye ve el-Külliyetü'l-Arabiyye liselerinde matematik hocalığı yaptı, liseler için çok sayıda matematik kitabı kaleme aldı ve Kudüs Radyosu'nda bilimsel haberlerin yayımıyla ilgilendi. 1948'de Londra Üniversitesi'nden matematik alanında ikinci lisans derecesini aldı. 1948-1969 yıllarında Sudan hükümetinin daveti üzerine Hartum Üniversitesi'nde ders verdi. Bu süre zarfında Sudan okullarında okutulmak üzere matematik kitapları yazdı. Doktorasını da Hartum Üniversitesi'nde Hint-Arap aritmetiğinin gelişimi hakkındaki teziyle 1966'da bitirdi. 1969'da Ürdün Üniversitesi Fen Fakültesi'ne geçerek profesör unvanı aldı ve emekliye ayrıldığı 1979 yılına kadar fakültenin dekanlığını yürüttü. Ebü Dîs Üniversitesi'nin kuruluşuna başkanlık etmek üzere 1979'da Kudüs'e yerleşen Saîdân, İsrail yönetimi tarafından 1981'de görevinden uzaklaştırıldı.

Ahmed Selim Saîdân

rıldı. Bu tarihten sonra matematik alanındaki çalışmalarına yoğunlaşarak pek çok eser kaleme aldı. 1979'da el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-İrâkî'ye, 1988'de Kahire'deki Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'ye üye seçildi. Bilim dilinin ve özellikle matematik terimlerinin Arapçalaştırılması konusunda büyük çaba sarfetti. Ürdün İslâm Medeniyeti Araştırmaları Kraliyet Akademisi'nün neşrini planladığı, ancak bir örnek fasikülle kalan *Mevsû'atü'l-hağârati'l-İslâmiyye*'yi hazırlama düşüncesine öncülük etti, *Dictionary of Scientific Bibliography*'de İslâm matematikçilerine dair maddeler yazdı. *Mathematical Review*, *ISIS*, *Historia Mathematica* ve *Centrarum* gibi uluslar arası dergilerde İslâm matematik tarihinin farklı yönleri hakkında makaleleri yayımlandı. Saîdân 23 Ocak 1991 tarihinde Amman'da vefat etti. Ders kitabı ve tercümeleri dışında altmış beşe yakın kitabı ve hacimli makaleleri bulunan Saîdân, İslâm matematik ve astronomi tarihinin pek çok önemli metnini neşretmiştir. Âdil Ahmed Cerrâr, onun hakkında *ed-Duktûr Aĥmed Sa'îdân: Muĥtârât min intâcihi'l-fikri* adıyla bir çalışma yapmıştır (Amman 1422/2002).

Eserleri. Telif: *el-Fikrû'l-insânî fi fûlûletihi* (Kahire 1955), *Târîhu 'ilmi'l-ĥisâbi'l-'Arabî* (Amman 1971), *Ĥișâtü'l-erkâm ve't-terķim* (Amman 1983), *Meşrû'u Mecma'i'l-lugati'l-'Arabiyyeti'l-Ürdüni li'r-rumûzi'l-'ilmiyye ve'l-'Arabiyye* (Amman 1404/1985), *Târîhu 'ilmi'l-cebr fi'l-'âlemi'l-'Arabî: Dirâse muĥârene ma'a taĥķik li-ehemmi kütübi'l-cebri'l-'Arabiyye* (I-II, Küveyt 1406/1986), *Ĥâmûsü muștalahâti'r-riyâziyyât el-ibtidâ'iyye: Muĥâvele târiĥiyye* (Amman 1408/1987), *Muĥaddime li-târîhi'l-fikri'l-'ilmi fi'l-İslâm* (Küveyt 1409/1988), *Hendesetü Öĥlidis fi eydin 'Arabiyye: Kitâbü Uşûli'l-Öĥlidis ma'a İzâfâti'n-Neyrizî ma'a kitâbi Tecridi Öĥlidis li-'Alî b. Aĥmed en-Nesevî* (Saîdân bu çalışmasında Öklid'in *Elementler*'inin Arapça tercümesi olan *Uşûlü'l-hendese [Kitâbü Uşûli'l-Öĥlidis, Kitâbü Öĥlidis]* ile Neyrizî ve Nesevî'nin eser üzerine yaptıkları çalışmaların kısmî neşrini gerçekleştirmiştir [Amman 1411/1991]). Saîdân'ın bazı makaleleri şunlardır: "el-Uşûlü'l-İĥrîkiyye li'l-'ulûmi'r-riyâziyye 'inde'l-'Arab" (*MMMA*, VII/7 [1961], s. 81-110); "el-Eşerü'l-Hindî fi'r-riyâziyyâti'l-'Arabiyye" (*el-Ebĥâs*, XV [Beyrut 1962], s. 409-477); "Risâletân fi'l-ĥisâbi'l-'Arabî" (*MMMA*, XIII/1 [1967], s. 41-158; Kûşyâr b. Lebbân ile Ahmed b.